



گزارش وضعیت کتاب‌خوانی در تبریز

بر پایه طرح سنجش وضعیت
مصرف فرهنگی شهروندان تبریز

گزارش ۱۱-۳-۲۴۳

شماره: ۱۸۰-۶/م/پ | تاریخ: ۱۴۰۵/۶/۲۸

 RCTABRIZ . IR

 RCTABRIZ_IR

 RCTABRIZ

 RCTABRIZ

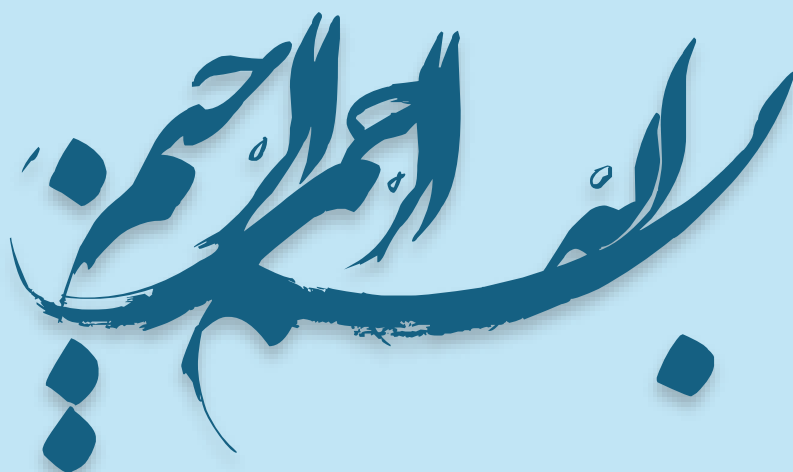
 RCTABRIZ

 RCTABRIZ

 RCTABRIZ

متن (PDF) از طریق سایت مرکز به نشانی rctabriz.ir قابل دریافت است.

آدرس: پاسداران، ورودی فرشته جنوبی، ساختمان شورا، ضلع شرقی طبقه اول



عنوان اصلی: گزارش وضعیت کتاب‌خوانی در تبریز

عنوان فرعی: بر پایه طرح سنجش وضعیت مصرف فرهنگی شهروندان تبریز

نویسنده: برگرفته از کمیته‌های تخصصی مرکز

تنظیم: معاونت پژوهشی مرکز

نوع و شماره گزارش: گزارش تخصصی (۱۱-۳-۲۴۳)

شماره: ۱۸۰-۶/م/پ | **تاریخ:** ۱۴۰۵/۶/۲۸

متن (PDF) از طریق سایت مرکز قابل دریافت است

دریافت نظر و پیشنهاد: rctabrizcc@gmail.com | ۴۱-۴۱۵۱۰۴۱۲

آدرس: بزرگراه پاسداران، ورودی فرشته جنوبی، ساختمان شورا، ضلع شرقی طبقه اول



گزارش وضعیت کتابخوانی در تبریز

بر پایه طرح سنجش وضعیت مصرف فرهنگی شهروندان تبریز

شماره: ۱۸۰-۶/م/پ

تاریخ: ۱۴۰۵/۶/۲۸

حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به مرکز پژوهش‌های شورای شهر تبریز است.
متن (PDF) از طریق سایت مرکز به نشانی rctabriz.ir قابل دریافت است.
آدرس: بزرگراه پاسداران، ورودی فرشته جنوبی، ساختمان شورا، ضلع شرقی طبقه اول

۱- مقدمه

این گزارش از یافته‌های پیمایش «سنجش وضعیت مصرف فرهنگی شهروندان تبریز به تفکیک محلات» استخراج شده است؛ پژوهشی که با هدف بررسی رفتارهای فرهنگی شهروندان، شناسایی نیازهای فرهنگی و سنجش میزان و نوع مصرف کالاها و فعالیت‌های فرهنگی در شهر تبریز، توسط مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی کلانشهر تبریز، انجام شده است. طرح از نظر هدف کاربردی، از نظر زمانی مقطعی و از نظر گستره پهنانگر است و داده‌های آن به روش پیمایش گردآوری شده‌اند.

جامعه آماری پژوهش را افراد ۱۵ ساله و بیشتر خانوارهای ساکن شهر تبریز تشکیل داده‌اند. حجم نمونه نهایی ۱,۲۹۰ نفر بوده است. نمونه‌گیری به صورت چندمرحله‌ای انجام شده و دو سازوکار را با یکدیگر ترکیب کرده است: سهمیه‌بندی متناسب با حجم جمعیت مناطق و خوشه‌های فرهنگی اجتماعی، و انتخاب تصادفی پاسخ‌گویان از طریق معابر. برای تأمین پوشش جغرافیایی و اجتماعی شهر، محلات تبریز بر پایه مجاورت مکانی، شباهت در مسائل اجتماعی و قرابت فرهنگی در ۳۳ خوشه سازمان یافته‌اند و از هر خوشه، یک محله یا محدوده معرف برای اجرای میدانی انتخاب شده است. تعداد نمونه هر خوشه نیز متناسب با وزن جمعیتی آن تعیین شده است.

اطلاعات با پرسشنامه ساختاریافته و از طریق مصاحبه حضوری گردآوری شده است. پرسشگران در کوچه‌ها و معابر محلات منتخب حضور یافته‌اند، سکونت پاسخ‌گو در خوشه مربوط را احراز کرده‌اند و پاسخ‌ها را به صورت الکترونیکی با تبلت ثبت کرده‌اند. طراحی نمونه امکان ارائه برآوردهای کلی در سطح شهر و مقایسه الگوها میان خوشه‌های محله‌ای را فراهم می‌کند؛ با این حال، در تفسیر درصد‌های هر خوشه باید تفاوت حجم نمونه و نوسان بیشتر برآوردها در خوشه‌های کوچک‌تر لحاظ شود.

بخش کتاب و کتاب‌خوانی پیمایش، اصل مطالعه کتاب، تمایز کتاب‌های درسی و غیردرسی، مدت مطالعه هفتگی، قالب مطالعه کاغذی، الکترونیکی و صوتی، موضوع کتاب‌ها، تعداد و شیوه خرید، تعداد کتاب‌های موجود در منزل و برخورداری از کتابخانه شخصی را بررسی کرده است. گزارش حاضر همین مجموعه داده‌ها را با تمرکز بر میزان کتاب‌خوانی، تفاوت‌های اجتماعی و نابرابری‌های محله‌ای جمع‌بندی و تحلیل می‌کند.

۲- میزان کلی کتاب‌خوانی

جدول شماره یک - وضعیت کلی کتاب‌خوانی

وضعیت	فراوانی	درصد معتبر
کتاب می‌خوانند	۶۵۸ نفر	۵۱,۱%
کتاب نمی‌خوانند	۶۲۹ نفر	۴۸,۹%
جمع پاسخ‌های معتبر	۱,۲۸۷ نفر	۱۰۰%

تقریباً نیمی از جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر تبریز خود را کتاب‌خوان معرفی کرده‌اند. با این حال، پرسش «آیا کتاب می‌خوانید؟» حداقل دفعات یا استمرار مطالعه را مشخص نمی‌کند؛ بنابراین، این شاخص بیش از آنکه بیانگر عادت منظم مطالعه باشد، مشارکت کلی در کتاب‌خوانی را نشان می‌دهد.

۳- برآورد کتاب‌خوانی غیردرسی

در میان ۶۵۸ نفری که کتاب می‌خوانند، ۸۰,۴ درصد کتاب غیردرسی و ۱۹,۶ درصد کتاب درسی می‌خوانند. در نتیجه، سهم کتاب‌خوانان غیردرسی از کل شهروندان چنین برآورد می‌شود:

$$۵۱,۱\% \times ۸۰,۴\% = ۴۱,۱\%$$

بنابراین، حدود چهار نفر از هر ده شهروند ۱۵ ساله و بیشتر تبریز کتاب غیردرسی می‌خوانند. سهم کسانی که مطالعه آنان عمدتاً به کتاب‌های درسی محدود است، حدود ۱۰ درصد کل شهروندان برآورد می‌شود.

۴- تفاوت‌های اجتماعی کتابخوانی

جدول شماره دو- تفاوت‌های اجتماعی کتابخوانی

متغیر	گروه با بیشترین کتابخوانی	درصد	گروه با کمترین کتابخوانی	درصد
جنسیت	زنان	۶۳,۸%	مردان	۴۲,۶%
وضعیت تأهل	مجردان	۵۶,۳%	متأهلان	۴۸,۳%
سن	۱۵ تا ۱۸ سال	۷۱,۳%	۵۱ سال و بیشتر	۴۱,۸%
تحصیلات	دانشگاهی	۶۷%	ابتدایی	۲۱,۷%
وضعیت شغلی	دانش‌آموزان و دانشجویان	۷۹,۲%	بیکاران	۳۶,۴%

محللات دارای بیشترین میزان کتابخوانی	درصد
حکم‌آباد، عموزین‌الدین، جمشیدآباد و محدوده‌های هم‌گروه	۶۴,۷%
یاغچیان و ولیعصر جنوبی	۶۳,۰%

جدول شماره چهار- وضعیت کتابخوانی در محللات تبریز (خوشه‌های دارای کمترین میزان کتابخوانی)

محللات دارای کمترین میزان کتابخوانی	درصد
سیلاب قوشخانه، ملازینال، ایده‌لو، اسماعیل‌بقال، قربانی، منبع و خلیل‌آباد	۱۵,۶%
زنگوله‌باغ، اسلام‌آباد، لاله، کوی لاله و دیزل‌آباد	۳۰,۰%
شهرک اندیشه، رواسان و آخماق‌ایا	۳۱,۴%
قراملک	۳۲,۳%
ارم	۳۳,۳%
خطیب، شهرک چمران، ورزش و شام‌غازان	۳۶,۴%
باغ معروف	۳۶,۷%

فاصله میان بالاترین و پایین‌ترین خوشه نزدیک به ۶۵ واحد درصد است؛ میزان کتابخوانی در خوشه پرواز، گلشهر و فردوس بیش از پنج برابر خوشه سیلاب قوشخانه، ملازینال، ایده‌لو و محللات هم‌گروه آن است. این اختلاف را نمی‌توان صرفاً با علاقه فردی توضیح داد؛ ترکیب تحصیلی و سنی، موقعیت اجتماعی، دسترسی به کتابخانه و کتاب‌فروشی و محیط فرهنگی خانواده نیز در آن نقش دارند.

زنان بیش از مردان کتاب می‌خوانند و فاصله دو گروه به بیش از ۲۱ واحد درصد می‌رسد. کتابخوانی در نوجوانان و جوانان بیشتر است و با افزایش سن کاهش می‌یابد. تحصیلات نیز یکی از قوی‌ترین عوامل تمایزدهنده است؛ میزان کتابخوانی از ۲۱,۷ درصد در دارندگان تحصیلات ابتدایی به ۶۷ درصد در میان دانشگاهیان می‌رسد. رابطه درآمد با اصل کتابخوانی از نظر آماری معنادار گزارش نشده است؛ در نتیجه، تحصیلات، سن، جنسیت و وضعیت شغلی نقش برجسته‌تری از درآمد دارند.

۵- تفاوت‌های محله‌ای

نتایج نشان‌دهنده شکاف چشمگیر میان خوشه‌های محله‌ای تبریز است.

جدول شماره سه- وضعیت کتابخوانی در محللات تبریز (خوشه‌های دارای بیشترین میزان کتابخوانی)

محللات دارای بیشترین میزان کتابخوانی	درصد
پرواز، گلشهر و فردوس	۸۰,۵%
گلپارک، گلکار، جنوب بیلانکوه، دانشگاه، آبرسان و محدوده‌های هم‌گروه	۷۴,۴%
باغمیشه	۶۷,۴%
ولیعصر و نگین‌پارک	۶۷,۳%
امامیه و مارالان	۶۶,۰%

۶- شیوه و نوع مطالعه

جدول شماره پنج - شیوه مطالعه

شیوه مطالعه	درصد
کاغذی	۷۲٫۹٪
الکترونیکی یا پی‌دی‌اف	۱۷٫۸٪
صوتی	۹٫۳٪

کتاب کاغذی همچنان قالب مسلط مطالعه است. سهم کتاب‌های الکترونیکی و صوتی در مجموع ۲۷٫۱ درصد است و نشان می‌دهد قالب‌های جدید در کنار کتاب کاغذی وارد الگوی مطالعه شده‌اند. استفاده از کتاب الکترونیکی در گروه سنی ۲۶ تا ۳۵ سال به ۲۷٫۷ درصد می‌رسد.

جدول شماره شش - نوع مطالعه

نوع مطالعه	درصد
کتاب غیردرسی	۸۰٫۴٪
کتاب درسی	۱۹٫۶٪

۷- میزان مطالعه کتاب‌های غیردرسی

جدول شماره شش - میزان مطالعه کتاب‌های غیردرسی

میزان مطالعه در هفته	درصد
اصلاً	۱٫۴٪
۱ تا ۳ ساعت	۴۸٫۳٪
۴ تا ۸ ساعت	۳۹٫۰٪
۹ تا ۱۲ ساعت	۳٫۱٪
۱۳ تا ۱۶ ساعت	۲٫۸٪
بیشتر از ۱۷ ساعت	۵٫۳٪

میانگین مطالعه غیردرسی در میان کتاب‌خوانان ۶٫۴ ساعت در هفته گزارش شده است. نزدیک به ۸۷ درصد کتاب‌خوانان بین یک تا هشت ساعت در هفته کتاب غیردرسی می‌خوانند. رقم ۶٫۴ ساعت به کل شهروندان مربوط نیست. با لحاظ سهم ۵۱٫۱ درصدی کتاب‌خوانان، میانگین ضمنی برای کل نمونه

حدود ۳٫۳ ساعت در هفته می‌شود؛ این رقم محاسبه ثانویه است و مستقیماً در گزارش پیمایش ارائه نشده است.

۸- موضوع کتاب‌های مورد مطالعه

جدول شماره هفت - موضوع کتاب‌های مورد مطالعه

موضوع	درصد
رمان و داستان	۲۱٫۰٪
روان‌شناسی و تربیتی	۱۷٫۴٪
تاریخی	۱۵٫۳٪
ادبیات و شعر	۱۲٫۳٪
سایر موضوعات	۱۰٫۵٪
تخصصی	۹٫۷٪
اجتماعی و سیاسی	۸٫۳٪
بهداشت و سلامت	۸٫۱٪
زندگی‌نامه	۷٫۲٪
معارف دینی	۶٫۵٪
هنر و حرفه	۵٫۷٪
کودک و نوجوان	۵٫۰٪
علوم غریبه، طالع‌بینی و موضوعات مشابه	۲٫۶٪
کتاب‌های مرجع	۲٫۵٪

به نظر می‌رسد پرسش مربوط به موضوع کتاب‌ها چندپاسخی بوده است؛ بنابراین، مجموع درصدها از ۱۰۰ بیشتر می‌شود. غلبه رمان و داستان، روان‌شناسی و کتاب‌های تاریخی نشان می‌دهد مطالعه غیردرسی بیشتر حول سرگرمی و روایت، خودشناسی و بهبود فردی و شناخت گذشته شکل گرفته است.

۹- خرید کتاب

میانگین تعداد کتاب‌های خریداری‌شده در میان کتاب‌خوانان ۸٫۳ جلد در سال گزارش شده است.

میانگین ۱۸۵ جلد احتمالاً تحت تأثیر خانه‌هایی با مجموعه‌های بسیار بزرگ قرار گرفته است؛ برای توصیف وضعیت معمول خانوارها، گزارش میانه نیز ضروری بود.

۱۱- جمع‌بندی

- حدود ۵۱ درصد شهروندان کتاب می‌خوانند، اما سهم مطالعه‌کنندگان کتاب غیردرسی از کل شهروندان حدود ۴۱ درصد است.
- زنان، نوجوانان و جوانان، افراد مجرد، تحصیل‌کردگان و دانش‌آموزان و دانشجویان مشارکت بیشتری در کتاب‌خوانی دارند.
- تحصیلات، سن، جنسیت، شغل و محل سکونت از عوامل اصلی تمایز کتاب‌خوانی‌اند؛ درآمد با اصل کتاب‌خوانی رابطه معناداری نشان نداده است.
- میزان کتاب‌خوانی میان خوشه‌های محله‌ای از ۱۵/۶ تا ۸۰/۵ درصد تغییر می‌کند و این دامنه، نابرابری فرهنگی قابل توجهی را نشان می‌دهد.
- کتاب کاغذی با سهم ۷۲۹ درصد همچنان قالب مسلط مطالعه است.
- بخش بزرگی از کتاب‌خوانان خرید محدودی دارند و ۵۴/۱ درصد آنان حداکثر سه جلد در سال می‌خرند یا اصلاً کتاب نمی‌خرند.
- ۶۱/۲ درصد کتاب‌خوانان کتابخانه شخصی دارند، اما میزان کتاب موجود در خانه به شدت نابرابر است.
- مسئله اصلی کتاب‌خوانی در تبریز فقط پایین یا بالا بودن یک نرخ کلی نیست، بلکه نابرابری در دسترسی، عادت مطالعه و برخورداری از سرمایه فرهنگی میان گروه‌های اجتماعی و محلات است. سیاست فرهنگی مؤثر باید در کنار برنامه‌های عمومی، گروه‌ها و محلات دارای مشارکت پایین‌تر در کتاب‌خوانی را به‌طور مشخص هدف قرار دهد.

جدول شماره هشت - تعداد کتاب‌های خریداری شده در سال

درصد	تعداد کتاب خریداری شده در سال
۹,۸%	اصلاً کتاب نمی‌خرند
۴۴,۳%	۱ تا ۳ جلد
۲۱,۳%	۴ تا ۸ جلد
۱۱,۴%	۹ تا ۱۲ جلد
۳,۵%	۱۳ تا ۱۶ جلد
۹,۶%	بیشتر از ۱۷ جلد

جدول شماره نه - محل یا شیوه خرید کتاب

درصد	محل یا شیوه خرید
۶۶,۸%	کتاب فروشی‌های تبریز
۲۷,۴%	خرید آنلاین
۵,۸%	کتاب فروشی شهرهای دیگر

۱۰- کتاب در خانه و کتابخانه شخصی

در میان کتاب‌خوانان، ۶۱/۲ درصد در منزل کتابخانه شخصی دارند و ۳۸/۸ درصد فاقد کتابخانه شخصی‌اند. میانگین تعداد کتاب‌های غیردرسی موجود در منزل نیز ۱۸۵ جلد گزارش شده است.

جدول شماره ۱۰ - تعداد کتاب‌های غیردرسی موجود در منزل

درصد	تعداد کتاب غیردرسی موجود در منزل
۱,۶%	هیچ کتابی
۳۳,۷%	۱ تا ۲۰ جلد
۱۷,۴%	۲۱ تا ۴۰ جلد
۱۲,۳%	۴۱ تا ۶۰ جلد
۲,۹%	۶۱ تا ۸۰ جلد
۳۲,۱%	بیشتر از ۸۱ جلد

وجود بیش از ۸۱ جلد کتاب در منزل نزدیک به یک‌سوم کتاب‌خوانان، نشانه برخورداری بخشی از جامعه از سرمایه فرهنگی تثبیت‌شده است. در مقابل، حدود یک‌سوم کتاب‌خوانان فقط یک تا ۲۰ جلد کتاب غیردرسی دارند.

۱۲- ملاحظات تفسیری

- شاخص ۵۱/۱ درصد بر پاسخ خوداظهاری به پرسش کلی «کتاب می‌خوانید؟» استوار است و لزوماً مطالعه منظم را نشان نمی‌دهد.
- آمارهای مربوط به مدت مطالعه، خرید کتاب، کتابخانه شخصی و تعداد کتاب موجود در خانه عمدتاً فقط درباره کتاب‌خوانان محاسبه شده‌اند، نه کل شهروندان.
- برآورد ۴۱/۱ درصد برای مطالعه کتاب غیردرسی حاصل ترکیب دو شاخص است و با نسبت ۵۲۹ نفر از کل نمونه نیز سازگاری دارد.
- درصد‌های موضوعات کتاب به دلیل چندپاسخی بودن پرسش، قابل جمع‌زدن تا ۱۰۰ درصد نیستند.
- در مقایسه خوشه‌های محله‌ای باید تفاوت حجم نمونه هر خوشه و امکان نوسان بیشتر در خوشه‌های کوچک‌تر در نظر گرفته شود.

این گزارش از یافته‌های پیمایش «سنجش وضعیت مصرف فرهنگی شهروندان تبریز به تفکیک محلات» استخراج شده است؛ پژوهشی که با هدف بررسی رفتارهای فرهنگی شهروندان، شناسایی نیازهای فرهنگی و سنجش میزان و نوع مصرف کالاها و فعالیت‌های فرهنگی در شهر تبریز، توسط مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی کلانشهر تبریز، انجام شده است. طرح از نظر هدف کاربردی، از نظر زمانی مقطعی و از نظر گستره پهنانگر است و داده‌های آن به روش پیمایش گردآوری شده‌اند.

بخش کتاب و کتاب‌خوانی پیمایش، اصل مطالعه کتاب، تمایز کتاب‌های درسی و غیردرسی، مدت مطالعه هفتگی، قالب مطالعه کاغذی، الکترونیکی و صوتی، موضوع کتاب‌ها، تعداد و شیوه خرید، تعداد کتاب‌های موجود در منزل و برخورداری از کتابخانه شخصی را بررسی کرده است. گزارش حاضر همین مجموعه داده‌ها را با تمرکز بر میزان کتاب‌خوانی، تفاوت‌های اجتماعی و نابرابری‌های محله‌ای جمع‌بندی و تحلیل می‌کند.



نظر رسمی	اظهار نظر رسمی مرکز در موارد ارجاعی از طرف شورای اسلامی شهر یا شهرداری تبریز
دیدگاه	دیدگاه مرکز در موارد جاری شهری و نقد عملکرد و فعالیت‌های شهرداری و سایر دستگاه‌های اجرایی
گزارش تخصصی	گزارش تخصصی مستخرج از کمیته‌ها، گروه‌های کانونی یا نشست‌ها
انتقال دانش	ارسال مطالب گزیده شده یا چکیده مطالب و گزارش‌های سایر مراکز پژوهشی یا نشست‌های خارج از مرکز
یادداشت	اظهار نظر کارشناسی توسط افراد خبره که لزوماً مورد تأیید مرکز نیست
انعکاس	تبیین پیشنهاد، انتظار یا مطالبه کارشناسی یا مردمی
خلاصه مدیریت	خلاصه مدیریتی طرح‌های مطالعاتی انجام شده در مرکز
افکارسنجی	گزارش مستخرج از افکارسنجی عمومی یا موردی
داده‌کاوی	گزارش تولید شده با استفاده از ظرفیت‌های هوش مصنوعی
تجربه مدیریت	گزارش تجربیات حوزه مدیریت شهری سایر شهرهای داخل و خارج کشور یا گزارش تجربه‌نگاری مدیریت شهری
پرسمان	بیان مسئله یا طرح سؤالاتی در خصوص مسائل جاری شهر از مدیریت شهری و درخواست پاسخگویی
شناخت شهر	گزارش شناخت وضع موجود در قالب متن نقشه یا اینفوگرافی
اسناد مرکز	آیین‌نامه‌ها، فرم‌ها، دفترچه‌های راهنما و سایر مستندات مربوط به شیوه فعالیت مرکز

با توجه به هزینه‌های زیست محیطی استفاده از کاغذ، متن کلیه اسناد، گزارش‌ها و طرح‌های پژوهشی تهیه شده در مرکز به نشانی rctabriz.ir قابل دسترسی است.